

УДК 340.1

С. М. Кушнір
кандидат юридичних наук, доцент,
проректор з адміністративно-господарської частини
Запорізького національного університету

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Будь-який об'єкт контролю, в т.ч. й державою, можна розглядати як систему. Як справедливо зазначає В.М. Садовський, «систему та системність сьогодні вбачають майже у всьому – теоретично будь-який об'єкт наукового дослідження можна розглянути як систему» [1, с. 12]. «Це стає однією із найбільше вагомих сучасних соціально-наукових задач» [1, с. 12]. Тільки за таких умов, як слушно зазначає Г. Гегель, дослідження, а у подальшому й визначення поняття предмету (об'єкту) відбувається «як з боку його одиничності, так й з боку його загальності» [2]. «... поняття «система» стає ключовим у наукових дослідженнях ... тепер до такого дослідження додане дещо нове... Тенденція досліджувати систему як щось ціле, а не як конгломерат частин, відповідає тенденції сучасної науки не ізолювати явища... у вузько обмеженому контексті, а вивчати... взаємодію та вивчати усе більше й більше різних аспектів...» [3, с. 1-20; 4, с. 11]. Саме тому, для повного з'ясування феномену вищої освіти як об'єкту державного контролю необхідним є її системний аналіз. При цьому доцільним вбачається дослідження за наступною схемою: а) остаточне з'ясування визначення «система», її місця у суміжному понятійному ряді поряд із «структурою», «елементом», «зв'язками», «систематикою»; б) виділення універсальних системних параметрів, якими є її елементи, зокрема елементи системи вищої освіти; в) аналіз загально соціальних властивостей елементів вищої освіти та закономірностей їх внутрішньосистемного зв'язку й зовнішніх зв'язків із елементами системи освіти в цілому.

Метою роботи є системний аналіз вищої освіти як правової категорії, виділення її системоутворюючих елементів, зв'язків між ними, з'ясування ролі і значення кожного із них у формуванні ресурсу вищої освіти.

Отже, розпочати слід із остаточного з'ясування визначення «система», які, на жаль, з урахуванням різних підходів представників різних наук (соціології, філософії, педагогіки тощо), має чимало зовнішніх форм виразу, які істотно відрізняються один від одного. Цілком можна у цьому контексті погодитися із думкою Ю.В. Пирожкової, що, не зважаючи на широку сферу використання як терміну «система», так і словосполучень із терміном «система», в науці

спостерігається великий спектр підходів щодо його розуміння [5, с. 183]. Її підтримує Р.С. Мельник, зазначаючи, що й досьогодні єдиного (загальноновизнаного) розуміння системи не вироблено [5, с. 14]. Посилаючись на праці А.М. Авер'янова, він додає, що наявні різні підходи до розуміння системи свідчать або про «наявність конкретно-наукового поняття вузької спеціалізації, або загальнонаукового поняття із цим класом однорідних явищ з різних галузей знань, або ж філософської категорії, яка відображає особливість реальності, або ж і одне, і друге, і третє одночасно» [6, с. 27], що актуалізує питання про її сутність та зміст [5, с. 14-15]. Так, наприклад, у філософській науці система розглядається як «категорія, що позначає об'єкт, організований як цілісність, де енергія зв'язків між елементами системи перевищує енергію їхніх зв'язків із елементами інших систем і формує онтологічне ядро системного підходу» [181],

Ю.В. Пирожкова, І.В. Чеховська пропонують власні визначення системи (із акцентом на предмет свого дослідження) й зазначають, що в основі їх формулювань покладено філософське розуміння системи як «впорядкованого розмаїття елементів, які утворюють єдине ціле, властивості якого не зводяться лише до властивостей його елементів» [7, с. 170; 5, с. 184]. Р.С. Мельник, досліджуючи систему адміністративного права України, також пропонує власне визначення системи як «цілісного комплексу відмежованих, взаємопов'язаних і взаємодіючих одним з одним елементів, який утворює особливу єдність із середовищем та є одночасно елементом системи більш високого порядку» [5, с. 16-17].

Окрім того, слід зазначити, що, характеризуючи систему, представники будь-якої науки, в т.ч. й юридичної зазначають, що для неї характерним є не проста сукупність елементів, а й наявні загальносистемні ознаки й взаємозв'язки елементів як внутрішні, так і зовнішні. Так, наприклад, вчені-філософи зазначають, що система містить дві складові – елементний склад і структуру як систему зв'язків між цими елементами [8, с. 49], юристи – в наявності мають бути властивості: «складна ієрархічна організація, внутрішнє та зовнішнє функціонування, самореалізація на підставі зворотного зв'язку, здатність змінювати власний стан, зберігаючи якісну

визначеність, історична динаміка, що проявляється у закономірному процесі формування, еволюціонування та загибелі даної системи» [7, с. 170], «динамізм та стабільність» [9, с. 10], «багаторівневість, гомеостазис, інтеграційність» [10, с. 8-9], «в наявності мають бути: елементи (компоненти) системи; зв'язки та відношення між ними; види впорядкованості, тобто структура та закони композиції» [5, с. 18] тощо.

Отже, вже все вищезазначене свідчить, що, незважаючи на взаємозв'язок, не можна ототожнювати систему із простою сукупністю її елементів, як не можна її ототожнювати й із структурою, що, у свою чергу, вимагає порушення питання про відмежування суміжних понять. Перш за все, варто сформулювати суміжний понятійний ряд, до якого включити: «систему», «ціле», «структуру», «елемент», «зв'язок», «взаємодія». Безперечно, цей ряд може бути набагато ширим, однак варто зупинитися на тих, які є «максимально наближеними у суміжності». Варто підтримати тих вчених-філософів та вчених-юристів, які зазначають, що «суміжність понять» в наявності чимало, що навіть дає підстави для їх умовного розподілу на кілька груп: а) ті, що зорієнтовані на опис будови системних об'єктів («зв'язок», «відношення», «елемент», «середовище», «цілісність», «структура», «організація» тощо); б) ті, що зорієнтовані на опис функціонування системних об'єктів («функція», «рівновага», «зворотній зв'язок», «самореалізація», «регулювання», «управління» тощо); в) ті, що описують процес розвитку системних об'єктів («еволюція», «становлення», «генеза» тощо) [11, с. 183; 5, с. 17-18], однак тих, які можна включити до т.з. «суміжних», «межових» із системою, не так вже й багато.

Так, зокрема, понятійні групи «система – елемент» та «ціле – частина» є «категоріальною базою різних методів пізнання, різних підходів до об'єкту дослідження» [12, с. 110], а саме: а) системного із акцентом уваги переважно на структурі, що сприяє виявленню закономірності виникнення, розвитку системи, що, у свою чергу, дозволяє досліджувати систему не тільки як систему елементів, а й як елемент іншої системи із численними зв'язками, відношеннями; б) аналітичного, зорієнтованого на розкриття компонентності об'єкта дослідження.

Слід «відмежувати «систему» і від «структури», яка розглядається як «система зв'язків, які забезпечують упорядкованість елементів, їх відносну стійкість» [12, с. 110], як «побудова та внутрішня форма організації системи, яка являє собою як єдність стійких взаємозв'язків між її елементами, так і законів цих взаємозв'язків» [13, с. 437].

Щоправда, нерідко можна зустріти розгляд «структури системи» у її поєднанні із «організацією системи» (наприклад, роботи Б.М. Аркадьєвої, Р.С. Мельника, В. Садовського, Е. Юдіна та ін.), які «тісно пов'язані із зв'язками та відношеннями, які виникають у її межах» [5, с. 21]. При цьому організацією системи пов'язують із «цілеспрямованим взаємозв'язком елементів системи, який обумовлює характер її руху, розвиток у часі, перехід внутрішнього у зовнішнє, і, навпаки, ієрархією системи» [14, с. 34-36].

Систему слід відмежовувати й від зв'язків та відношень (відносин), завдяки яким відбувається об'єднання елементів відповідної системи. І у цьому аспекті слід підтримати О.С. Ворончихіна у тому, що система може бути реально розкрита лише «через зв'язки, їх типологію та відношення» [15, с. 5].

Отже, не зважаючи на певну сукупність вищезазначених понять, їх зв'язок, все ж таки слід зазначити, що жодне із них не можна ототожнювати із поняттями «система», яке, фактично, є комплексним, «широким» по відношенню до всіх них, таким, що «охоплює» їх. Саме ці положення і слід враховувати при аналізі системи вищої освіти. Тим більше, що ст. 11 Закону України від 01 липня 2014 року «Про вищу освіту» фіксує, що «систему вищої освіти становлять: 1) вищі навчальні заклади всіх форм власності; 2) рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти; 3) галузі знань і спеціальності; 4) освітні та наукові програми; 5) стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти; 6) органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти; 7) учасники освітнього процесу» [16]. Аналіз цих положень свідчить про намагання законодавства виділити елементи вищої освіти, а можливо і підсистеми її (враховуючи змістовне наповнення їх), в той же час він залишає поза нормативною регламентацією інші обов'язкові органи цієї системи. Це певним чином обумовлене недооцінкою законодавцем ролі і значення саме системного підходу до вищої освіти, відсутністю навіть самого нормативного визначення «система вищої освіти» у ст. 1 Закону «Основні терміни та їх визначення» Можна навіть вести мову про певне ототожнення законодавцем системи освіти із простою «сумативною сукупністю» її елементів. Цей підхід можна простежити і у більшості наявних наукових робіт з відповідної проблематики. Так, наприклад, Р.В. Шаповал зазначає, що «система освіти, в т.ч. вищої, є сукупністю різних навчальних, наукових установ, органів управління у відповідній сфері, які здійснюють освітню діяльність» [17, с. 16]. Майже тотожне визначення пропонує і В.М. Савіщенко [18, с. 14]. Втім Н.Л. Губерська зазначає, що вища освіта «є складною системою,

що містить у собі різні елементи і зв'язки між ними – підсистеми управління, організацію, кадри, систему норм, комплекс процедур тощо» [19, с. 31]. Хоча і залишає поза увагою деякі ознаки системи, втім Н.Л. Губерська слушно акцентує увагу на наявності елементів та зв'язків між ними, на наявність підсистем, що може передбачати наявність певних закономірностей. Більше того, аналіз її роботи свідчить про те, що стабільність, стійкість та певну мобільність й ієрархічність відповідної системи вона включає до ознак системи. «Вища освіта є цілісною самостійною системою, що має інституціональний характер. Це в особливий спосіб організована, ієрархована рольова діяльність, що спирається на спеціальні установи, урегульована спеціальними нормами та процедурами» [19, с. 31]. У сукупності наведені положення дозволяють позитивно оцінити намагання Н.Л. Губерської запропонувати своє бачення вищої освіти як системи. Хоча вона і не аналізує детально останню у своїй роботі.

На жаль, законодавець не врахував всі обов'язкові ознаки системи, й фактично запропонував «звужений» підхід до її розуміння, нормативно закріпивши його, про що вже зазначалося, не врахував тих наукових напрацювань, які повинні слугувати науковим базисом для нормотворення, чим фактично порушив дотримання принципу науковості у нормотворенні, зокрема законотворенні. Ця проблема «запозичення із попереднього Закону України «Про вищу освіту» (2002 року), в якому було закріплено «структуру вищої освіти» (ст. 6), яка включала освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні, й «систему вищої освіти» (ст. 16), яку складали вищі навчальні заклади, інші юридичні особи, які надають освітні послуги у сфері вищої освіти, та органи управління у цій же галузі. Як зазначають автори Науково-практичного коментаря до Закону України від 01 липня 2014 року «Про вищу освіту», законодавець об'єднав ці два поняття [20, с. 96], однак акцент чомусь зробив лише на елементах відповідної системи, що свідчить про помилкове ототожнення системи із простою сукупністю її елементів. Більше того, самі автори Коментаря демонструють аналогічний підхід до розуміння системи, зазначаючи, що «під системою вищої освіти слід розуміти «сукупність взаємопов'язаних елементів, без яких вища освіта не може здійснюватися» [20, с. 96]. Єдине, що дозволяє умовно підтримати їх, так це використання слова «взаємопов'язаних», що опосередковано може розглядатися як прояв наявності інших ознак системи. Однак, визнати досконалим за змістом, це визначення не можна. Саме тому, варто, при аналізі вищої освіти як системи, пам'ятати, що в ній мають бути: її

елементи (компоненти), зв'язки та відношення між ними, види впорядкованості, що, з одного боку, надає системі стійкого характеру, а, з іншого боку, – дозволяє їй розвиватися, модифікуватися у відповідності до потреб часу, особи, суспільства, держави.

Стосовно елементів (компонентів) системи вищої освіти можна зазначити наступне: ст. 11 чинного Закону України «Про вищу освіту» зазначає, що «систему вищої освіти становлять: 1) вищі навчальні заклади всіх форм власності; 2) рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти; 3) галузі знань і спеціальності; 4) освітні та наукові програми; 5) стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти; 6) органи, що здійснюють управління у відповідній сфері і, нарешті, 7) учасники освітнього процесу. Отже, спираючись на запропоновану законодавцем модель, цілком можна вести мову про те, що він намагався виокремити саме системоутворюючі компоненти. Інше питання, чи це є саме елементи, чи все ж таки підсистеми системи вищої освіти. Якщо брати до уваги неподільність змісту елементу, то все ж таки мову слід вести про те, що запропоновані законодавцем компоненти системи вищої освіти мають складний зміст, подільний характер. З іншого боку, аналіз літератури, присвяченої проблематиці системи в цілому свідчить, що й елемент може бути подільним, отже його неподільність є умовною. Втім, аналіз положень ст. 11 Закону свідчить, що запропоновані законодавцем компоненти системи освіти є більш складними за змістом, ніж елементи (прості компоненти), оскільки включають інші (менш змістовні) елементи. Саме тому можна запропонувати такий підхід до використання системо утворюючих компонентів системи вищої освіти: 1) підсистему «Базові установи», яка охоплює вищі навчальні заклади та наукові установи; 2) підсистему «Кадри», яка охоплює: наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників; фахівців-практиків, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах; інших працівників ВНЗ; роботодавців; 3) підсистему «Управління», яка охоплює органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти, із усіма елементами їх діяльності; 4) підсистему «Організація, зміст, результати», яка охоплює: рівні, ступені (кваліфікації) вищої освіти, галузі знань і спеціальності, освітні та наукові програми, стандарти освітньої діяльності, засади організації освітнього процесу. Всі ці елементи взаємопов'язані, взаємообумовлені, взаємодоповнюють одна одну формуючи систему вищої освіти. При цьому ці зв'язки слід вважати внутрішні (у самій системі вищої освіти між підсистемами, між елементами, у межах підсистем між елементами), в той

же час є й зовнішні зв'язки, завдяки чому систему вищої освіти можна розглядати як підсистему системи освіти в цілому (ст. 30 Закону України «Про освіту» визначає вищу освіту як освітній рівень освіти). Визнання вищої освіти в якості рівня освіти дозволяє вести мову про її зв'язок, взаємообумовленість, взаємодоповнення із рештою рівнів освіти (дошкільною, повною загальною, базовою загальною середньою, повною загальною середньою, професійно-технічною). При цьому цей зв'язок (а краще мову вести про зв'язки – у множині) простежується між усіма рівнями освіти (із деякими є тільки тісним – повною загальною середньою освітою, професійно-технічною освітою, із деякими – менш тісною – дошкільною освітою), між усіма підсистемами (в системі освіти також можна виокремити такі ж підсистеми, як і у системі вищої освіти). В даному випадку ці зв'язки для системи вищої освіти будуть зовнішніми (наприклад, щодо підсистеми «Кадри», мову вести слід про осіб, які можуть здобувати рівень вищої освіти, на базі повної загальної середньої освіти), а для системи освіти – внутрішніми. Слід звернути увагу на те, що саме зв'язки зумовлюють існування вищої освіти як системи, як певне цілісне, історичне утворення, яке не можна розглядати як просту сукупність її підсистем. Самі підсистеми не мають тих властивостей, якими наділена система вищої освіти. Саме підсистеми у їх зв'язках й зумовлюють функціонування системи вищої освіти, її внутрішню організацію, змінність, мобільність, відкритість, стабільність, здатність змінювати свій власний стан при збереженні якісної значеності, загальну цілеспрямованість. Варто зазначити, що система вищої освіти реагує на всі зміни «зовнішнього характеру», особливо в умовах входження України до Європейського простору вищої освіти, що підтверджує її динамічність (адаптивність), в той же час вона наділена ознакою стабільності (саме ця ознака врівноважує динамічність системи), що дозволяє системі вищої освіти зберігати заданий стан при невідворотних зовнішніх змінах, не руйнування. Саме тому цілком можна погодитися із тим, що систему (в даному випадку систему вищої освіти) можна розглядати як систему динамічну й відкриту та одночасно як стабільну [5, с. 221].

Отже, вищу освіту слід розглядати як систему, в якій умовно можна виділити: підсистему «Базові установи», підсистему «Кадри», підсистему «Управління», підсистему «Організація, зміст, результати», що охоплюють елементи й перебувають між собою у внутрішніх та зовнішніх зв'язках. Кожна із підсистем представляє собою упорядковану сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих, взаємозумовлених елементів.

Підсистема «Базові установи» охоплює вищі навчальні заклади та наукові установи; підсистема «Кадри» – наукових, науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, які навчаються у базових установах, фахівців-практиків, які залучають до навчального процесу на освітньо-професійних програмах, інших працівників базових установ, роботодавців; підсистема «Управління» – органи управління у сфері вищої освіти із усіма елементами механізму їх діяльності; підсистема «Організація, зміст, результати» – рівні, ступені (кваліфікації) вищої освіти, галузі знань і спеціальності, освітні (освітньо-наукові, освітньо-професійні) програми, стандарти освітньої діяльності, засади організації освітнього процесу. Саме тому це упорядкована сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих структурованих інтегративних елементів, об'єднаних у підсистеми.

Ознаками системи вищої освіти є: цілісність, комплексність, ієрархічна організація, внутрішнє та зовнішнє функціонування, динамічність, стабільність, відкритість, історична зумовленість. Систему вищої освіти слід розглядати як підсистему системи освіти (її рівень).

Література

1. Садовський В.Н. Исследования по общей теории систем / В.Н. Садовский; общ. ред. Э.Г. Юдина. – М.: Прогресс, 1969. – 520 с.
2. Труфанов С.Н. Классическая теория познания Вильяма Гегеля / С.Н. Труфанов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hegel.ru/trufanov1.html>.
3. L von Bertalanffy, General System Theory – A Critical Review, «General System». – 962. – vol. VII. – P. 1-20 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.evolbiol.ru/bertalanffy.htm>.
4. Мельник Р.С. Система адміністративного права України: монографія / Роман Сергійович Мельник. – Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2010. – 398 с.
5. Пирожкова Ю.В. Функції адміністративного права: генеза, теоретичний, нормативний та праксеологічний аспекти: монографія / Ю.В. Пирожкова. – Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2016. – 548 с.
6. Аверьянов А.Н. Системное познание мира. Методологические проблемы / А.Н. Аверьянов. – М.: Политиздат, 1985. – 263 с.
7. Чеховська І.В. Адміністративно-правове забезпечення державної сімейної політики в Україні: дис. ... д.ю.н. / І.В. Чеховська. – Ірпін, 2014. – 535 с.
8. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем / А.И. Уемов. – М.: Мысль, 1978. – 272 с.
9. Россинский Б.В. Размышления о государственном управлении и административной ответственности / Б.В. Россинский // Административное право и процесс. – 2016. – № 5. – С. 6-24.
10. Гаврилов О.А. Правовая кибернетика социалистических стран / О.А. Гаврилов; под ред. Н.С. Полевого. – М.: Юридическая литература, 1987. – 431 с.
11. Блауберг И.В. Становление и сущность системного подхода / И.В. Блауберг, Э.Г. Юдин. – М.: Изд-во «Наука», 1973. – 270 с.
12. Философия: часть вторая: основные проблемы философии: учебн. пособие для вузов / под ред. проф.

В.И. Кириллова. – изд-е 2-е, перераб. и доп. – М.: Юристы, 1999. – 304 с.

13. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.

14. Аркадьева Б.Н. К определению основных понятий методологии системных исследований // Б.Н. Аркадьева // Вопросы философии. – 1967. – № 3. – С. 34-39.

15. Ворончихин А.С. О понятиях «система», «элемент», «структура» / А.С. Ворончихин / Ижевск; Изд-во «Удмуртия», 1974. – 22 с.

16. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/paran1151#n1151>

17. Шаповал Р.В. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Р.В. Шаповал. – Х., 2011. – 36 с.

18. Савіщенко В.М. Адміністративно-правове забезпечення освіти та науки в Україні: монографія / В.М. Савіщенко. – Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра, 2015. – 372 с.

19. Губерська Н.Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти : теоретико-правове дослідження: монографія / Н.Л. Губерська. – Харків : Панов, 2015. – 508 с.

20. Науково-практичний коментар до Закону України «Про вищу освіту» / за ред. чл-кор. В.Ф. Опришна. – К.: Парламентське вид-во, 2014. – 672 с.

Анотація

Кушнір С. М. Системний аналіз вищої освіти як правової категорії. – Стаття.

У статті автором обґрунтовується потреба системного аналізу вищої освіти задля з'ясування її реального ресурсу. Базуючись на положеннях теорії системного аналізу, враховуючи специфіку вищої освіти як правової категорії, виокремлюються системоутворюючі елементи вищої освіти, перш за все із акцентом на їх нормативно зафіксовану сукупність, а також внутрішні та зовнішні зв'язки між ними взаємообумовлюючого та взаємозалежного змісту. Автором детально аналізуються ознаки системи, притаманні вищій освіті, виділяються їх специфічні властивості відносно останньої, формулюються пропозиції щодо доктринального дослідження та нормативного закріплення їх задля максимального використання ресурсу вищої освіти як правової категорії в сучасних умовах реформаційних процесів. Автором пропонується власний варіант системоутворюючих елементів вищої освіти, моделі внутрішніх та зовнішніх зв'язків між ними, а також інтегративних властивостей, що дозволяє розглядати, у свою чергу, вищу освіту як елемент освіти в цілому. На підставі компаративного аналізу наявних у вітчизняній адміністративно-правовій науці підходів до розуміння правового явища як системи, автором вперше обґрунтовується доцільність системного аналізу вищої освіти із акцентом на здобутки вітчизняної нормотворчості у сфері вищої освіти та пріоритетні напрямки оновлення вітчизняного законодавства в контексті приєднання України до європейського простору вищої освіти. За підсумками проведеного аналізу формулюється авторське визначення вищої освіти як системної правової категорії.

Ключові слова: вища освіта, система, системний аналіз, системоутворюючі елементи, зв'язки, ознаки, правова категорія.

Аннотация

Кушнір С. М. Системный анализ высшего образования как правовой категории. – Статья.

В статье автором обосновывается необходимость системного анализа высшего образования для выяснения ее реального ресурса. Основываясь на положениях теории системного анализа, учитывая специфику высшего образования как правовой категории, выделяются системообразующие элементы высшего образования, прежде всего с акцентом на их нормативно зафиксированную совокупность, а также внутренние и внешние связи между ними взаимообумовляющего и взаимосвязанного содержания. Автором подробно анализируются признаки системы, присущие высшему образованию, выделяются их специфические свойства относительно последней, формулируются предложения по доктринального исследования и нормативного закрепления их для максимального использования ресурса высшего образования как правовой категории в современных условиях реформирования процессов. Автором предлагается собственный вариант система образующих элементов высшего образования, модели внутренних и внешних связей между ними, а также интегративных свойств, позволяет рассматривать, в свою очередь, высшее образование как элемент образования в целом. На основании сравнительного анализа имеющихся в отечественной административно-правовой науке подходов к пониманию правового явления как системы, автором впервые обосновывается целесообразность системного анализа высшего образования с акцентом на достижения отечественного нормотворчества в сфере высшего образования и приоритетные направления обновления отечественного законодательства в контексте присоединения Украины в европейское пространство высшего образования. По итогам проведенного анализа формулируется авторское определение высшего образования как системной правовой категории.

Ключевые слова: высшее образование, система, системный анализ, система образующие элементы, связи, признаки, правовая категория.

Summary

Kushnir S. M. System analysis of higher education as a legal category. – Article.

In the article the author proves the expediency of the system analysis of higher education as a legal category, attention is paid to the novelty of such an approach and to the absence of specialized works directly devoted to this issue. Paying attention to the analysis of the positions of the theory of system analysis, the author singles out the specifics of their manifestation in relation to higher education. The analysis of the available doctrinal and normative sources made it possible to single out the system-forming elements of the corresponding system, which found their normative fixing in the Law of Ukraine «On Higher Education», among them: higher educational institutions and other subjects of rendering educational services in the relevant field; participants in the educational process; management bodies; levels, standards, degrees of education, branches of knowledge and specializations, educational and scientific programs. Analyzing the role, significance and resource of each of these elements, the paper formulates a conclusion about their subsystem character, which, in turn, makes it possible to identify in the higher education as a system the corresponding authorial subsystems that unite the subjects of rendering educational services (basic institutions), participants in the educational process, content and results of higher education, management of it. Complementing each other, they

form a real resource of higher education, while the role and importance of each of the subsystems is very important, denying the possibility of their ranking. The paper substantiates the importance of isolating and analyzing the relationships of the mutually invasive interacting nature between the elements, the subsystems, the classification division of the links into internal (within the system) and external (which allows to view higher education as an element of education, which is also regarded as a system). Analyzing available sources, the author identifies a list of features of the system inherent in higher education, examines the resource and specificity of each of them with an emphasis on the peculiarities of modern reform processes in the sphere of national higher education, updating legislation on higher education, Ukraine's entry into the European higher education space, legal studies focused on

the justification for the allocation of educational law (the right of higher education) as a sub-category of law of Ukraine. Proposals are formulated on the study of the system-forming elements of higher education, the mutually encouraging and mutually reinforcing links between them at the present stage of the development of the domestic administrative and legal science, defining them as priority modern directions of doctrinal legal sectoral studies, and also proving the expediency of using their results as a basis for the current standard-setting Process, focused on the search for the optimal legal model -regulation of relations in the sphere of higher education. The author formulates his own definition of higher education as a system legal category.

Key words: higher education, system, system analysis, backbone elements, links, signs, legal category.